

سازمان‌شدگی مطالعات ترجمه *

ابوالفضل سنجرانی*^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۰/۰۵/۰۱

چکیده

ترجمه کتبی و شفاهی به عنوان یک فعالیت حرفه‌ای برای مدت طولانی در بسیاری از کشورها و در سطح بین‌المللی از طریق مراکز آموزش ترجمه، انجمن‌های حرفه‌ای، اصول اخلاقی، شرکت‌های خصوصی و ادارات دولتی (که نمونه بارز آن کانادا است) و سازمان‌های بین‌المللی (مانند واحد تخصصی ترجمه کتبی و شفاهی اتحادیه اروپا) به مرحله سازمان‌شدگی رسیده است. سازمان‌شدگی مطالعات ترجمه، یعنی رشته دانشگاهی که تحقیقات در مورد شاخه‌های مختلف ترجمه کتبی و شفاهی را در بر می‌گیرد، به نسبت بسیار کمتری پیشرفت کرده است. این مقاله اهمیت موضوع را توضیح می‌دهد و جنبه‌های تاریخی و سایر موارد سازمان‌شدگی مطالعات ترجمه را تحلیل می‌کند.

واژگان کلیدی

سازمان‌شدگی، مطالعات ترجمه، تاریخ

۱. دانشجوی دکتری ترجمه، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

اهمیت سازمان‌شدگی مطالعه ترجمه

تحقیق در مورد ترجمه شفاهی و کتبی فی نفسه مطلوب است زیرا به خودی خود یافته‌های که بر اساس تحقیقات باشند می‌تواند به بهبود فعالی ترجمه و آموزش آن در طولانی مدت کمک کند. برخی از مترجمان ادعا می‌کنند که هنوز نقش مطالعات ترجمه در بهبود فعالیت ترجمه را ندیده‌اند و اندازه‌گیری این سهم به صورت موثق و مطمئن تا کنون امری دشوار بوده است - اما این موضوع نقش مشابه با پژوهش‌های علوم سیاسی یا اقتصاد و تاثیر آنها بر مدیریت سیاسی یا اقتصادی یک کشور دارد. از طرف دیگر، مطالعه ترجمه به وضوح در آموزش مترجمین نقش داشته است، نقش مطالعات ترجمه ارائه مفاهیم اساسی و نظریه‌هایی که بر پایه آنها روش‌های تحقیق جدید شکل می‌گیرد و راهنمایی‌های کاربردی برای مترجمان است مانند نظریه اسکوپوس و نظریه‌های ترجمه شفاهی.

سازمان‌شدگی تحقیق در مورد ترجمه کتبی و شفاهی نیز به دو دلیل فنی و جامعه‌شناختی مهم است. دلیل اول آن این است که برای اینکه تحقیق در مورد یک موضوع خاص موثر باشد، به حجم زیادی از مطالعات نیاز دارد، به ویژه هنگامی که تنوع زیادی در مورد پدیده مربوط وجود داشته باشد، همانطور که در ترجمه کتبی و شفاهی وضعیت به همین روال است. نظریه‌ها و روش‌ها از طریق یک فرایند جمعی مطرح و آزمایش می‌شوند و تکامل می‌یابند. این فرایند شامل کار تعداد زیادی محقق و جایگزینی مطالعات انجام شده می‌شود؛ اما تحقیقات به ساعت‌ها زمان نیاز دارند و گاهی مقدار قابل توجهی منابع مالی - اگرچه مطالعات ترجمه به رشته‌های کم هزینه تعلق دارد، زیرا بیشتر این تحقیقات با تجهیزات و فناوری کمی انجام می‌شود. این فرایند باعث ایجاد طرح سوال درباره انگیزه می‌شود: چرا پس محققان وقت و تلاش شان را صرف تحقیق در زمینه ترجمه کتبی و شفاهی می‌کنند؟ از آنجا که انگیزه‌های مالی کمی وجود دارد. البته تحقیق در زمینه ترجمه ماشینی برای شرکت‌های خصوصی جز استثناها است، بهترین انگیزه برای انجام تحقیق، تحقیق برای نیازهای تحقیقاتی مرتبط با یک رشته دانشگاهی سازمان شده است: دانشجویان فارغ‌التحصیل نیاز به نوشتن پایان‌نامه دارند و اعضای هیئت علمی موظف به تحقیق هستند.

ثانیاً، برای موثر بودن تحقیق، سؤالات مطرح شده باید مربوط به رفع نیازهای خاص جامعه باشد و شیوه‌های تحقیق هم باید با محیط تحقیق موجود سازگار باشند. هنگامی که تحقیقات مربوط به ترجمه شفاهی و کتبی در ی گروه مطالعات ترجمه انجام نشود و در گروه جامعه‌شناسی، تاریخ یا مطالعات فرهنگی انجام شود، مشکلات اصلی از نوع اقتصادی هستند. پدیده‌های مربوط به ترجمه می‌توانند در لیست اولویت‌های بسیار پایین جامعه باشند و از این رو سهم آنها از منابع اختصاص یافته برای تحقیق در این مورد کاهش می‌یابد. وقتی تحقیق درباره مطالعات ترجمه در گروه زبان‌شناسی انجام می‌شود، معمولاً در وهله اول به عنوان یک فعالیت زبانی در نظر گرفته می‌شود تا یک فعالیت ارتباطی هدفمند و مولفه‌های مهم تکنیک‌ها و استراتژی‌های فرآیند و محصول ترجمه نادیده گرفته می‌شوند. به نظر می‌رسد که مطالعات ترجمه سازمان شده بهترین روش برای دستیابی به آزادی کامل برای لیست کردن الویت‌های پژوهشی و ایجاد

شیوه های پژوهشی مرتبط با رشته ترجمه است تا اینکه بخواهیم از رشته های دیگر شیوه های پژوهشی را به عاریه بگیریم.

ثالثاً، مطالعات ترجمه سازمان شده می تواند سهمی در بالا بردن اعتبار مترجمان شفاهی و کتبی از طریق محیط های آکادمیک داشته باشد. جامعه آکادمیک یا بطور کلی جامعه به حرفه هایی که نیازمند آموزش در موسسات آموزشی است و اعتبار آکادمیک بالایی دارد، یعنی فعالیت های پژوهشی و درجات معتبری دارد، اعتبار کامل آکادمیک اعطا می کند. تحقیقات درباره ترجمه کتبی و شفاهی تحت عنوان مطالعات ترجمه سازمان شده مزایای غیرقابل انکاری دارد. اگر چنین تحقیقاتی تحت عنوان دپارتمان های زبانشناسی یا زبان های مدرن، روانشناسی، ارتباطات، مطالعات ادبی و مطالعات فرهنگی انجام شود. اعتبار اجتماعی آنها به ترجمه بسیار ضعیف تر از حالتی است که تحت عنوان مطالعات ترجمه انجام شود.

سازمان شدگی مطالعات ترجمه: بررسی مختصر

خاستگاه

بعضی از رشته ها به عنوان رشته های تحقیقی در داخل سایر رشته ها یا در مرزهای رشته های دیگر ایجاد شده اند (مانند روانشناسی و زبانشناسی). با گذر زمان که تحقیقات بیشتری به موضوعات اختصاص می یابد، نظریه ها ایجاد می شوند، با روش های تحقیق خاص، گردهمایی هایی سازماندهی می شوند و گروهی از محققان که علاقه مند به این زمینه هستند، شکل می گیرد. سرانجام ژورنال های اختصاصی ایجاد می شود. گروه های آموزشی و مراکز تحقیق با جایگاه آکادمیک و اداری شکل می گیرد. هنگامیکه یک رشته چنین اعتبار سازمانی دریافت کرد، اعضای جدید آن می توانند ادعای هویت در آن رشته کنند. می توانند خود را اعضای آکادمیک آن رشته اعلام کنند.

مطالعات ترجمه روند غیرعادی را طی کرده است. فعالیت ترجمه کتبی و شفاهی به روزگاران قدیم بازمی گردد. نوشتن درباره آنها به رم و یونان قدیم و به دوران رنسانس باز می گردد؛ اما هیچ کدام آکادمیک نبودند. انتشارات خاص مربوط به ترجمه از سال ۱۹۵۰ شروع شد.

نوشته های اولیه مربوط به کتفورد، یاکوبسن، مونین، وینی و داربلنت در زیر شاخه های زبانشناسی نوشته شده است. حتی کتاب ها و نوشته های نایدا (علم ترجمه) هم اختصاصاً برای رشته خاص ترجمه نوشته نشده است.

در اواخر دهه ۱۹۶۰، ۱۹۷۰، تحقیقاتی که روی ترجمه کتبی و شفاهی در نقاط مختلف دنیا انجام می شد. سؤالات و روش های تحقیق مختص رشته ترجمه را استفاده می کردند. آنها مقاله جیمز هولمز (۱۹۷۲) با نام " نام و ماهیت مطالعات ترجمه " را اغلب به عنوان سنگ بنای رشته مطالعات ترجمه ذکر می کنند که خواسته بسیاری از صاحب نظران ادبیات غرب هست که تحقیقات خود را در غالب رشته مطالعات ترجمه انجام دهند. اقدامات مترجمان شفاهی و کتبی نیز در این راستا حائز اهمیت است. یکی از مثال های معروف که برای جامعه مترجمان شفاهی آشنا است سلسکویچ است. او مترجم شفاهی دادگاه فرانسوی و تعلیم دهنده نیز است. در اواخر سال ۱۹۷۰ تقاضای یک رشته دانشگاهی برای ترجمه

کتبی و شفاهی داشت که براساس فعالیت های حرفه ای باشد. او در میان دوره های آموزشی تربیت مترجم شفاهی و کتبی در دانشگاه سوربن فرانسه، دوره دکتری ترجمه شفاهی و کتبی را راه اندازی کرد و آغازگر حرکتی برای شروع سایر دوره های دکتری در کشورهای دیگر از سال های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ شد.

بسیاری از اعضای هیئت علمی کارهای تحقیقاتی خود را انجام داده بودند اما کمپینی برای حمایت از ایجاد رشته ترجمه کتبی یا شفاهی ایجاد نکرده بودند. بدون دخالت مترجمان و مریبان، تعداد اعضای هیئت علمی علاقه مند به تاسیس رشته جدید در حدی نبود که بتوانند رشته جدیدی تاسیس کنند. سیل جدید فارغ التحصیل رشته ترجمه و اعضای هیئت علمی جدید رشته ترجمه در اواخر قرن نوزدهم باعث تسریع ایجاد رشته جدید شد. چهارده بعد از اینکه رشته مطالعات ترجمه ایجاد شد، تعداد زیادی از نویسندگان هم مترجم شدند و هم محقق، هم مترجم هستند و هم تعلیم دهنده هایی که تحقیق هم انجام می دهند.

کاملاً مشخص است که اعضای هیئت علمی که عضو جامعه مترجمان هستند اما مترجم کتبی یا شفاهی نیستند هم سهم بزرگی در این رشته دارند. آنها با فراهم کردن نظریه ها ترجمه به مترجمان کمک شایانی کردند. به مترجمان در رعایت هنجارهای تحقیق و نوشتار کمک کردند، به آنها کمک کردند که روابط موثری با مقامات دانشگاهی داشته باشند. بخشی از شخصیت های مهم رشته مطالعات ترجمه اعضای هیئت علمی آن هستند، نه مترجمان شفاهی و کتبی آن، اگرچه بعضی از آنها در برهه ای عضو هیئت علمی بوده اند.

به سمت سازمان شذگی مطالعات ترجمه

اگر نشانه هایی مانند وجود ژورنال ها، گروه های آموزش ترجمه و مراکز تحقیق که شامل جامعه آموزشی در اواخر دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ را در نظر بگیریم، پیشرفت های اندکی در ارتباط با سازمان شذگی مطالعات ترجمه رخ داده است. اگر صدها کتاب، مقاله، رساله و پایان نامه در این دوره های زمانی چاپ شده است و فعالیت های حرفه ای ترجمه کتبی و شفاهی در کشورهای زیادی از طریق دوره های آموزشی ترجمه، انجمن های اخلاقی و حرفه ای ترجمه سازمان شده اند. اعضای هیئت علمی بیشتر تحقیقات خود درباره ترجمه کتبی و شفاهی را در گروه های آموزشی غیر ترجمه ادامه دادند.

مرکز تحقیقات ترجمه دانشگاه سوربن سازمان شذگی خودش را از طریق فعالیت های اصلی تحکیم کرد و تاثیرات خودش را در میان موسسات تربیت مترجم شفاهی و کتبی گسترش داد؛ اما با سایر گروه های آموزشی مطالعات ترجمه در سایر نقاط دنیا تعاملی برقرار نکرد. با دانشگاه های کشور آلمان، روسیه و اروپای شرقی که تحقیقاتی روی ترجمه انجام می دادند، تعاملی برقرار نشد.

اتفاقاتی که در اواخر دهه ۱۹۹۰ برای رشته مطالعات ترجمه رخ داده و در سازمان شذگی مطالعات ترجمه نقش داشته به شرح زیر است.

اول از همه با از بین رفتن مرزها بین شرق و غرب اروپا، ملزومات ترجمه شفاهی و کتبی به طور فزاینده ای رشد کرد و مراکز آموزش ترجمه زیادی برپا شد.

همچنین مرزهای سیاسی هم دیگر نمی توانست باعث عدم گردش سیل اطلاعات درباره چنین تحقیقاتی شود و بسیاری از تعاملات بین کشورها انجام شد. گردهمایی ها و کنفرانس های متعددی بین کشورها انجام شد. این یک تغییر بزرگ بود چون تعداد اعضای آکادمیک در سطح ملی برای اینکه یک جامعه آکادمیک معنی دار تشکیل دهند بسیار کم بود اما در سطح بین المللی تعداد آنها کفایت می کرد تا با منافع و علایق مشترک درباره تحقیق در ترجمه شفاهی و کتبی یک جامعه آکادمیک بزرگ را تشکیل دهند.

همچنین در پایان دهه ۱۹۸۰ و اوایل ۱۹۹۰، نشانه های جدیدی از سازمان شدگی مطالعات ترجمه پدید آمد که شامل ژورنال های اختصاصی و کتاب های جدید بود. قبلا مقالات در ژورنال متا^۲ دانشگاه مونترال و ژورنال بیبل^۳ همراه با سایر مقالات چاپ می شد؛ اما هیچ ژورنالی صرفا اختصاصی جهت چاپ مقالات ترجمه شفاهی و کتبی وجود نداشت. ژورنال اینترپرتیو نیوزلیتر^۴ برای چاپ مقالات ترجمه شفاهی در سال ۱۹۸۸ تاسیس شد. سال بعد ژورنال تارگت^۵ و بعد از آن ژورنال ترنسلیتور^۶ در سال ۱۹۹۵ و اینترپرتینگ^۷ در سال ۱۹۹۶ تاسیس شدند.

کتابخانه تخصصی بنجامین^۸ هم در اوایل سال ۱۹۹۰ تاسیس شد. تا پایان دهه اول بیش از سی نسخه کتاب تخصصی داشت و تا سال ۲۰۱۲ آن ها را به بیش از صد نسخه رساند و انتشارات اس تی جروم^۹ که به ترجمه اختصاص داشت در سال ۱۹۹۵ تاسیس شد.

همزمان با گسترش انتشارات در حوزه مطالعات ترجمه، جامعه مطالعات ترجمه نیز شکل گرفت. یکی از آغازگران این جامعه جوز لمبرت^{۱۰} از دانشگاه لوون بود. او با همکاری توری^{۱۱} از سال ۱۹۸۹ هر ساله برنامه های تابستانی دکتری و سمینار برگزار می کردند. نقش این مدارس تابستانی در شفاف سازی جامعه مطالعات ترجمه و سازمان شدگی آن قابل ملاحظه بود. سهم بسیار زیادی از صاحب نظران مطالعات ترجمه در دنیا مربوط به این موسسه است و همچنین تعداد زیادی از فارغ التحصیلان ترجمه نیز در این سمینارها توانستند با اعضای مطالعات ترجمه تعامل داشته باشند.

این تعاملات باعث می شود که دانش آموختگان احساس کنند که متعلق به جامعه تحقیقاتی بین المللی یکسانی هستند. موفقیت موسسه ستر^{۱۲} الهام بخش سایر موسسات در انگلیس و سایر کشورها شد. شاید یکی از بزرگترین آنها برنامه

² Meta

³ Babel

⁴ The Interpreters Newsletter

⁵ Target

⁶ The Translto r

⁷ Interpreting

⁸ Benjamins Translto n Library

⁹ tt J erome

¹⁰ Jose Lambert

¹¹ Toury

¹² CETRA

جامع دکتری آنتونی پیم^{۱۳} در دانشگاه روویرا ویرجینیا^{۱۴} در کشور اسپانیا در سال ۲۰۰۴ باشد که در آن یک ترم زمستانی و ترم بهار همراه با سخنرانی و وینار و دوره های خصوصی برگزار می شد. دوره های یو آر وی^{۱۵} که منجر به تاسیس مقطع کارشناسی ارشد شد و در پی آن بعد از اتمام دوره دانشجویان وارد مقطع دکتری می شدند، بسیاری از اساتید با دوره موسسه سترا مشترک بودند.

در سال ۱۹۵۲ یک برنامه کاملا مرتبط به موسسه سترا به نام جامعه مطالعات ترجمه اروپا با کمک خانم هورنبری در دانشگاه وین اتریش هم برپا شد. بسیاری از اعضای آن از اساتید قدیمی سترا یا کارمندان آن بودند. برخلاف نام این مرکز، همه اعضای آن اروپایی نیستند و اعضای آن از کشورهای مختلف دنیا هستند. سهم این مرکز در سازمان شذگی مطالعات ترجمه ایجاد یک جامعه بین المللی از اساتید برای جامعه مطالعات ترجمه بوده است. دوازده سال بعد انجمن بین المللی ترجمه و مطالعات فرهنگی ایجاد شد. همچنین مراکز ملی ترجمه هم تاسیس شدند مانند انجمن کانادایی مطالعات ترجمه، انجمن مطالعات ترجمه آمریکا و انجمن مطالعات ترجمه ژاپن و برزیل و یک مرکز جدید به نام جامعه مطالعات ترجمه اسرائیل.

این جامعه اساتید از طریق وجود ژورنال های اختصاصی که باعث اتحاد محققان ملی و بین المللی و با تمرکز روی ترجمه کتبی و شفاهی و از طریق همایش ها، انتشارات، کمیته ها سهم بزرگی در انجام مطالعات ترجمه به عنوان یک گروه اجتماعی داشته اند. آنها باعث شدند که محققانی از طیف های متنوع با روش های تحقیق متفاوت را گرد هم بیاورند. محققانی از رشته ترجمه ادبی، ترجمه شفاهی دادگاه، زبانشناسی، لغت شناسی، علوم سیاسی و شناختی را گرد هم آوردند و این سوال ایجاد شد که آیا منطقی است که با تمام اینها صحبت از یک رشته بکنیم. در واقع می توانیم بگوییم که مطالعات ترجمه، همه این ها را شامل می شود هنگامیکه بخواهیم روی تمام اشکال ترجمه تحقیق انجام دهیم. همین رویه شامل مطالعات ترجمه شفاهی نیز می شود که کار خود را با تمرکز روی ترجمه شفاهی کنفرانس ها شروع کرد و کم کم به سمت ترجمه شفاهی انجمنی پیش برد. اساتید در ابتدا تمرکز روی تحقیقات ترجمه شفاهی کنفرانس ها داشتند و سپس وارد تحقیقات ترجمه شفاهی انجمنی، ترجمه شفاهی دادگاه و ترجمه شفاهی نشانه ای شدند و این اساتید در نهایت علاقه مند به تحقیق درباره ترجمه شفاهی کنفرانس شدند. همه این موارد منجر به تشکیل هیئت تحریریه ژورنال های ترجمه شفاهی و ژورنال بین المللی آموزش ترجمه شفاهی شد.

در بحث سازمان شذگی مطالعات ترجمه اکنون در چه مرحله ای قرار دارد؟

اگر بخواهیم از لحاظ اجتماعی درباره مطالعات ترجمه سخن بگوییم، به نظر می رسد که مطالعات ترجمه با توجه به جامعه اساتید، مدارس تابستانی و رویدادهای تقویمی متنوع توانسته است که اعتبار بین رشته ای کسب کند.

¹³Anthony Pym

¹⁴Rovira i Virgili in Tarragona

¹⁵UR program

در مورد انتشار کتاب و مقاله هم رشته مطالعات ترجمه با داشتن تقریباً دوازده ژورنال مطالعات ترجمه و مجموعه کتاب های مطالعات ترجمه انتشارات بنجامین و ناشران تخصصی مطالعات ترجمه، استانداردهای معمول را کسب کرده است. البته هنوز هم عواملی وجود دارند که مطالعات ترجمه برای اینکه بتواند به عنوان یک رشته معرفی شود وجودشان ضروری است. اول و مهمتر از همه این است که تعداد کمی دانشگاه با دپارتمان ترجمه وجود دارد. گروه های ترجمه معمولاً با ادغام در گروه های زبانشناسی و زبان های مدرن و ادبیات انگلیسی فعالیت دارند. حتی در دوره های آموزش ترجمه نیز تحت عناوین زبانشناسی کاربردی یا زبان های مدرن قرار می گیرند.

به عبارتی دیگر، در حالیکه مقامات دولتی و دانشگاهی می دانند که آموزش ترجمه به یک رشته خاصی تعلق دارد اما بازهم به آن لقب سازمان شده نمی دهند به جز کشورهایی مانند اسپانیا و اتریش در قاره اروپا و در شرق هم کشور چین. این عدم سازمان شدگی مطالعات ترجمه را می توان از نمایه سازی ژورنال های آن تحت نمایه علوم انسانی یا رشته زبانشناسی هم فهمید.

چشم اندازی برای آینده

در مطالعات ترجمه شواهد فراوانی وجود دارد که نشان می دهد فعالیت های ترجمه شفاهی و کتبی فعالیت محض زبانشناسی یا ادبی نیست، بلکه فعالیت ارتباطی است که در آن فاکتورهای اجتماعی، روان شناسی، شناختی، اقتصادی، فرهنگی و تاریخی نقش مهمی دارند.

استقلال رشته و ماهیت بین رشته ای مطالعات ترجمه در جوامع مطالعات ترجمه دو امر کاملاً ضروری است - این یک ایده است که مکرراً در مقالات و کنفرانس ها مطرح می شود - همین ضرورت ها مانع ایجاد تحقیقات مشترک تحت عنوان یک رشته خاص است.

تنوع علایق، مضامین و روش های موجود در ژورنال های مطالعات ترجمه و کنفرانس های آن که در اعضای اساتید و شرکت کنندگان کنفرانس ها نیز نمایان است، نشان می دهد که همه اعضا با وجود تفاوت ها احساس می کنند به یک رشته خاص تعلق دارند. در عناوین اجتماعی می توانیم بگوییم که مطالعات ترجمه وجود دارد و روز به روز هم قوی تر می شود.

سوالی که باقی می ماند این است که: چه موقع به جایگاه آکادمیک اصلی خودش می رسد؟

مثال های اسپانیایی و چینی این را عنوان می کند که بهترین روش ادغام تحقیقات برنامه های تربیت مترجم شفاهی و کتبی است و ملزم کردن دانشجویان و اساتید به انجام تحقیقات است. هرچقدر میزان تحقیقات ترجمه شفاهی و کتبی زیاد شود و کیفیت آنها ارتقا یابد، در پی آن مطالعات ترجمه به رسمیت شناخته می شود.

References

1. Gile, Daniel, Hansen, Gyde & Pokorn, Nike K. (eds). 2010. Why Translation Studies Matters. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
2. Nicodemus, Brenda & Swabey, Laurie (eds). 2011. Advances in Interpreting Research. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
3. Nida, Eugene. 1964. Toward a science of translating. Leiden: Brill. Holmes, James. ۱۹۸۸. "The Science of Translating". In James Holmes (ed.), *Translating in the 21st Century*. Amsterdam: Rodopi. ۶۶-۸۰.

